

МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; Відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С.136-147.

2. Українська мова : енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Ю. В. Тарабарова,

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
науковий керівник – к. філол. н., доц. О. В. Юрченко.

МЕТАФОРА ЯК МОВНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН

Анотація. У статті йдеться про функціональне призначення метафори, комунікативний потенціал її змісту і форми, варіативність конотацій. Виокремлено динаміку семантичних складників метафори: від переносного значення – до способу світобачення.

Ключові слова: метафора, пряме й переносне значення, конотації.

Як відомо, однією з особливостей зображальної публіцистики є те, що більшість словесних, текстових її складників утворюють специфічні візуально-вербальні фігури, своєрідні тропи. Традиція вивчення тропів, таких їх канонічних форм, як порівняння, епітет, метафора тощо, бере свій початок від античних авторів. Найфундаментальніші результати в цій галузі здобуті представниками літературознавства й мовознавства. Використання досягнень широкого кола філологічних та філософських досліджень передбачає розгляд конкретних публікацій періодики, притаманних публіцистичній практиці таких зображальних та візуально-вербальних тропів і стилістичних фігур: означень, порівнянь, протиставлень, антитез, візуальних та візуально-вербальних синекдох, метафор, перифраз, гіпербол, тощо.

Метафора за своєю природою є не лише мовним, а й концептуальним явищем (В.Н.Телія, В.К.Харченко, П.Чучка). Важливо зазначити, що, згідно з цією теорією, метафори можуть реалізовуватися у різних виявах – не лише за допомогою мовних засобів, а й культурних звичаїв. Тому, на нашу думку, вивчення метафор може пролити світло на більш широку тему – зв'язок між мовою та культурою.

Зазначимо при цьому, що в межах низки сучасних загальнотеоретичних мовних концепцій метафора як мовна і, ширше, – когнітивна категорія – опиняється в центрі уваги як феномен, що найяскравіше виявляє сутність мови взагалі. Однією з панівних на сьогодні є теза про те, що наше мислення, повсякденний досвід та поведінка значною мірою обумовлені метафорою (Почепцов О.Г., Пустовіт Л.О., Родзевич Н.С., Русанівський В.М., Снітко О.С., Сологуб Н.М., Тарасов В.К., Телія В.М., Чадюк О.М.). "Залучення метафори для розуміння досвіду є одним з найвеличніших тріумфів людського мислення. Раціональне мислення значною мірою спирається на метафоричні моделі. Будь-який адекватний підхід до раціональності потребує використання уяви, а уява невіддільна від метафоричного розмірковування" – зазначає П. Рікер [1, 416].

Завдяки тому, що функціональні можливості метафори виявляються у всіх сферах людського існування, народжується і стає все більш обґрунтованою ідея про панметафоризм, про вірогідність формування самостійної дисципліни – метафорології, яка буде спиратися на інтегративне спонукання сучасного наукового мислення [5].

Своє функціональне призначення, за О.М.Чадюк, форма метафори може виконати завдяки притаманній їй комунікативній змістовності, апріорно незалежній від змісту конкретної метафори, що є властивим формі взагалі в її традиційних модифікаціях [9]. Саме цей комунікативний потенціал форми й забезпечує ймовірність ігрового партнерства адресанта і реципієнта, а отже, і спілкування між ними.

Ф.Уілрайт у своєму дослідженні „Метафора і реальність” зазначає: "Метафора містить правду і неправду, два почуття, нерозривно пов'язані одне з одним. Відділивши у метафорі все, що імовірно

могло б бути правдою, від просто словесної піни, правди звичайно знаходять небагато, а всю цінність метафори зводять нанівець" [6, 100]. Нерідко за все "сутність" вживання метафори виступає значення. Так, учений підкреслює: "Зарахувати речення до розряду метафоричних – значить сказати щось про його значення, а не про орфографію, фонетику, інтонацію або граматику" [6, 84].

У наукових джерелах, де дослідники посиляються на Арістотеля, нерідко цитуються його визначення на зразок: "Метафора – це невластиве ім'я, перенесене з роду на вид, або з виду на рід, або з виду на вид, або за аналогією" [8, 36]. Арістотель визначає місце непрямих імен у такому переліку імен (слів) взагалі: "Будь-яке ім'я є або загальноновживаним, або поодиноким, або непрямим, або видозміненим". Слід відзначити, що ця класифікація фактично розподіляє імена (слова) на загальноновживані та "всі інші", серед яких виокремлюються підкласи маловживаних, непрямих та інших імен. Арістотель називає всі ці інші імена "незвичними" і протиставляє їх "загальноновживаним" [8, 37].

За нашими спостереженнями, загальноприйнятим є таке визначення метафори: метафора – це троп, перенесення властивостей одного предмета (явища) на інший на підставі ознаки, спільної для обох виділених членів [7, 112]. Поширена думка, що метафора – це вид художнього тропа, який сприяє "розкриттю ідейного задуму і є засобом образного, яскравого і точного відтворення життєвих явищ, що сприяє чіткішому вираженню думок і настроїв" [9]. Метафора узгоджується з експресивно-емоційною функцією повсякденного практичного мовлення. Але більш важливим є інший її чинник: метафора відповідає здатності людини помічати та порівнювати різні класи об'єктів. На думку Л.Ф.Тарасова, для мислення та мови немає нічого "найфундаментальнішого, ніж наше відчуття подібності" [3, 102].

Відомий учений В.М.Русанівський зазначає, що мовотворчість обов'язково є відображенням дійсності, у якому беруть безпосередню участь метафори. Метафори, за висловом В.М.Русанівського, з'являються в результаті спостереження людини за природою як своєрідний засіб пізнання [2, 54], вони є певним "інструментом" творчого осягнення світу. Підтвердження цієї тези знаходимо у В.Телії, яка підкреслює, що для небайдужого ставлення до світу є характерним намагання охопити предмет, сприйнятий одночасно з декількох сторін, пізнати в єдиному акті сприйняття численні зв'язки і відношення, у яких виступає цей предмет. Одним із засобів такого намагання, творчості, на думку дослідниці, є метафора. Вона як компонент творчого акту збуджує нові уявлення, нові асоціації, загалом збагачує уяву [4, 89].

Метафора любить працювати у тій "царині ідеального", яку прийнято називати конотаціями значення слова і яка більшою мірою виходить і за межі мовних значень, і за межі логічних понять. Конотації мають своїм джерелом споживацьке, емоційне та заботонне ставлення до предметів [5, 26]. Із конотаціями пов'язують утилітарні оцінки, що викликані емоціями, які з'являються при зіткненні з різними категоріями реалій. Такого роду конотації стандартизуються, входячи до картини світу того або того народу [5; 30].

Отже, метафора є багатоаспектним явищем і її слід вивчати комплексно: при семасіологічному підході – як один із головних шляхів утворення переносного значення, зміни значень мовних одиниць і розвитку мовної семантики; при ономасіологічному – як один із загальних принципів номінації; при поетико-стилістичному – як один із тропів; при лінгвофілософському та етнолінгвістичному підходах – як спосіб світобачення.

Література

1. Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение / П. Рикер // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 416 – 435.
2. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1988. – 236 с.
3. Тарасов Л.Ф. К вопросу о лингвистической природе метафоры / Л.Ф. Тарасов // Русский язык в школе. – 2000. – №4. – С. 102 – 110.
4. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1986. – 142 с.
5. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М., 1988. – С. 26 – 52.

6. Уилрайт Ф. Метафора и реальность / Ф. Уилрайт // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 2007. – С. 82 – 109.
7. Уфимцева А.А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой карты мира / А.А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке. – М., 2008. – С. 108 – 140.
8. Харченко В.К. Переносные значения слова / В.К. Харченко. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2009. – 198 с.
9. Чадюк О.М. Метафора у сфері сучасної української політичної комунікації: автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 "Українська мова" / О.М. Чадюк. – К., 2005. – 21с.

А. Р. Похитун,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
науковий керівник – д.філол.н., проф. С. В. Форманова.

МОЛОДІЖНА МОВЛЕННЄВА СУБКУЛЬТУРА ЯК АСПЕКТ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті здійснено аналіз словника молодіжного мовлення, з'ясовано причини поповнення й виникнення словника, схарактеризовано молодіжну мовленнєву субкультуру, яка виступає комунікативним чинником.

Ключові слова: субмова, молодіжне мовлення, жаргон, сленг, аргі, лайка.

Українська молодіжна мовленнєва субкультура є цікавим феноменом, існування якого обмежено не лише віком, а й соціальними й часовими чинниками. Молодіжне мовне середовище цікаве як унікальне мовне явище і як система, що відображає процеси, властиві для лексики загальнонародної мови.

Лінгвістичну сутність молодіжних соціолектів досить слабо висвітлено в сучасній україністиці. Немає чіткого визначення понять „молодіжний сленг” та „молодіжний жаргон”, які часто вживаються як синоніми. У науковій літературі „молодіжний сленг” за частотністю вживання значно перевищує „молодіжний жаргон”.

Л. Ставицька вважає, що цей чинник є абсолютно закономірним з огляду на посилений динамізм соціальних структур і відносин у сучасному суспільстві, глобалізацію суспільної сфери, в якій стираються грані й руйнується корпоративна замкненість мікросоціумів та їхніх мов [4 : 45] (*Орфографію автора збережено. – А.П.).

Говорячи про лінгвістичну специфіку молодіжних соціолектів, слід наголосити на таких моментах:

- яскраво виражена метафоричність, у якій виявляються неабиякі лінгвокреативні здібності молоді. Сміливість цієї метафоричності виявляється хоча б на тлі розмовної мови. Скажімо, першу програму Українського радіо людина середнього чи похилого віку назве *селянське радіо*, дуже п'яну людину – *готовий*, у мові молоді відповідно виникнуть номінації – *колгоспник*, *готовальня*;

- головну роль у сленгу посідають такі універсальні повідомлення, що замінюють довгу послідовність речень, які просто лінь вимовляти. Крім того, вони виконують функцію кодувань, які приховують смисл бесіди від непосвячених. Наприклад, фраза: *"Приходжу красиво, а в моїй хілядці якийсь гнійний хаун шатає юрту"*;

- молодіжні соціолекти характеризуються зосередженістю на реаліях світу молодих. Відбувається орієнтація молодіжних соціолектів на широкий спектр розуміння моди, як суспільного інституту, відтак його можна розглядати і як лінгвістичний відповідник моди, і як модний атрибут молодіжного середовища (стильний одяг, види розваг та дозвілля) у ракурсі новизни, привабливості й здатності швидко завойовувати популярність у межах певного соціуму;

- для молодіжних соціолектів характерний семантичний гумор. Більш за все цінується абсурдна гра слів;

- у лексиконі молодіжних соціолектів досить багато вульгарних слів [4 : 75].

На адресу молодіжних соціолектів часто можна почути шпички на предмет їхньої брутальності і под. На жаль, у філологічних і нефілологічних коментарях про мову молоді звертають увагу насамперед